

Ольга Бодак,

в. о. заввідділу Фонду президентів України НБУВ, канд. іст. наук

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті проаналізовано основні принципи та методи формування електронних інформаційних ресурсів, зокрема баз даних, Фонду президентів України НБУВ. Висвітлена джерельна база інформаційного забезпечення ресурсів. Охарактеризовано загальні критерії відбору інформаційних першоджерел для моніторингу в політичних дослідженнях та критерії відбору інформаційних матеріалів для аналітичного опрацювання.

Ключові слова: Фонд президентів України, інформаційні ресурси, політичні дослідження, засоби масової інформації, база даних.

Інформатизація усіх сфер людської діяльності, стрімке й безперервне зростання обсягів потоків документованої інформації та об'єктивна реальність епохи інформаційного суспільства сформували суспільну потребу в ефективному опрацюванні документально-інформаційних ресурсів на всіх рівнях: локальному, регіональному, національному та глобальному.

Значну роль у процесах глобалізації відіграють окремі соціальні інститути – бібліотеки, архіви, музеї, які завжди були традиційними центрами суспільного зберігання і використання інформації. Тому очевидним стає надзвичайна увага до формування інформаційних ресурсів цих соціальних інститутів.

Формування та використання електронних науково-інформаційних ресурсів сьогодні є основним напрямом науково-дослідної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як головної науково-інформаційної установи, загальнодержавної книгозбірні, інформаційно-аналітичного центру, науково-дослідного інституту Національної академії наук України з бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства та біографістики. У НБУВ активно використовуються новітні технології для створення та впровадження сучасних інформаційних продуктів: електронних каталогів, біблі-

ографічних, тематичних, повнотекстових та інших баз даних (БД) тощо, адже, як справедливо зазначає О. С. Онищенко, сучасні бібліотеки мають бути досвідченими «посередниками» між безмежним потоком інформації та користувачем, де особлива роль відводиться «інформації про інформацію» [1].

Сьогодні наукові бібліотеки переглядають свої пріоритети, змінюють соціальні функції, відбувається їх переорієнтація на обслуговування не читача взагалі, а на задоволення потреб конкретного відвідувача, користувача, споживача або конкретної групи користувачів. Посилення попиту на інформацію за межами традиційного читацького кола бібліотек у середовищі бізнесу, політики, владних структур, у процесі активізації всієї системи соціальних структур у рамках розвитку громадянського суспільства помітно змінює акценти в діяльності бібліотечних закладів. Вони дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення [3, с. 14].

Орієнтуючись на галузеву спрямованість інформаційних запитів, наукові бібліотеки формують спеціалізовані документальні фонди, які задовольняють інформаційні потреби відповідної категорії читачів. На сьогодні це представники органів державної влади.

Для інформаційного забезпечення насамперед цієї категорії споживачів інформації в структурі НБУВ було створено декілька структурних підрозділів, серед яких спеціалізований документальний фонд – Фонд президентів України (ФПУ). ФПУ – це президентська бібліотечно-архівна колекція, яка є основним центром, що забезпечує збирання, зберігання та запровадження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України [4]. Я. О. Чепуренко, узагальнивши характерні ознаки цієї колекції, визначила, що президентська бібліотечно-архівна колекція – це зібрання документів на різних носіях інформації з історії, розвитку та функціонування інституту президентства України, життя та діяльності Президента нашої держави, епохи його президентства, що передбачає виявлення, збір, вивчення, наукову обробку документів, введення їх в освітній, науковий і культурний обіг шляхом організації в бібліотечний, архівний та музейний фонди [12, с. 3].

Серед основних завдань ФПУ – формування системи документально-інформаційних ресурсів, які достатньою мірою відобразатимуть процес державотворення в Україні, становлення та розвиток інституту президентства, розкриватимуть зарубіжний досвід з цього питання та забезпечуватимуть інформаційні потреби користувачів, зокрема президентів України та їхніх служб.

Відповідно до видів документів, документальний фонд ФПУ поділяється на такі структурні елементи: бібліотечний фонд (друковані видання), архівний фонд (архівні документи з особистих архівів президентів України; копії архівних документів офіційної діяльності президентів України та державних діячів), музейний фонд (музейні документи), фонд електронних інформаційних ресурсів [11, с. 3].

У сучасних умовах розвитку суспільства, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, дедалі більшого значення та затребуваності набуває саме фонд електронних інформаційних ресурсів. Він складається з БД, зокрема бібліографічних, фактографічних та повнотекстових електронних версій та копій документів. Фонд електронних інформаційних ресурсів ФПУ покликаний забезпечити інформаційні потреби певної групи користувачів, які потребують опрацьованої, систематизованої, актуальної та оперативної інформації для прийняття суспільно значущих рішень, зокрема Президента України та його служб [5].

Вивчення інформаційних потреб органів законодавчої та виконавчої влади демонструє, що в процесі прийняття рішень поряд із використанням фактографічних матеріалів важливим стає залучення інформації про відображення взаємовідношень між різними фактами, подіями, особами тощо в засобах масової інформації. Саме преса дає найбільш повний масив інформації про події в країні. За оперативністю подачі матеріалів та масштабністю впливу на населення газетним виданням немає рівних серед документальних засобів комунікації. Але досягнути оком весь різнобарвний та швидкоплинний потік сучасних подій, які відображаються в пресі, не під силу колективам аналітичних служб державних органів, що займаються аналізом та прогнозуванням суспільно-політичного життя. При цьому обмежитися тільки анотаціями або рефератами статей з преси працівники цих служб вважають за недоцільне, бо складаючи повноцінний аналітичний огляд або прогноз розвитку суспільно-політичної ситуації, на їхню думку, краще мати справу з повнотекстовою інформацією. Аналізуючи зміст комунікації, важливо знати не тільки кількісні показники згадування на сторінках преси тієї чи іншої події, особи, а й те, у якому контексті йдеться про це, як інформація пресою інтерпретується. У зв'язку з вищезазначеним, постало питання вдосконалення засобів обробки та відображення такої інформації, підвищення її наочності й доступності [7].

Сьогодні процес формування інформаційних ресурсів дедалі більше набуває усвідомленого характеру. Це проявляється, зокрема, у виробленні певних принципів та методів формування інформаційних ресур-

сів, зокрема БД. На думку В. М. Горового [2, с. 141–146], основними принципами є:

- принцип доцільності;
- принцип достатності;
- принцип безперервності й системності наповнення;
- принцип спадкоємності;
- принцип пріоритетної концентрації зусиль на життєво важливих напрямках у відборі інформації.

Принцип доцільності є найважливішим і полягає в тому, що всі засоби добування інформації мають бути підпорядковані запитам користувачів. Механічне накопичення великих обсягів непроаналізованої щодо доцільності інформації з метою збільшення потужності ресурсу створює проблеми ефективного використання ресурсів, знижує керування ними, що, у кінцевому результаті, шкодить користувачам.

Реалізація принципу доцільності при наповненні інформаційних ресурсів пов'язана не лише з відбором потрібної інформації та відсіювання помилкової й такої, що перебуває за сферою інтересів користувачів, а й з дотриманням принципу достатності. Реалізація цього принципу полягає в недопущенні зайвої деталізації під час відбору інформації для внесення до інформаційного ресурсу. Відсіювана ж інформація не є хибною, проте її вузькопрофільність ускладнюватиме користувачам відбір необхідної інформації.

Принцип безперервності й системності наповнення інформаційних ресурсів пов'язаний з постійною затребуваністю користувачами моніторингу та аналізу зовнішніх факторів, зокрема суспільної думки, для оперативного реагування на них.

Варто зауважити, що принцип безперервності й системності наповнення інформаційних ресурсів полягає не лише в систематизації нової інформації, хоча саме ця інформація є визначальною при вирішенні складних проблем, які постають перед користувачами, зокрема представниками органів державної влади. Однак саме складність цих проблем зумовлює той факт, що для їх успішного вирішення та прийняття правильних рішень важливим є також використання інформації, напрацьованої в суспільстві раніше. Великі обсяги інформації, напрацьовані попередніми поколіннями, є стратегічним резервом задоволення значної частини інформаційних запитів користувачів. Уведення такої інформації, яка нині зберігається у фондах бібліотек, музеїв і архівів, у суспільний та науковий обіг реалізується за допомогою принципу спадкоємності наповнення інформаційних ресурсів. Урахування цього принципу в практичній діяльності дасть змогу зіставляти зроблене за певний

проміжок часу з напрацюваннями, уже здійсненими користувачами, або ж, враховуючи досвід минулих поколінь, коригувати власні плани та ідеї.

Практика інформаційного забезпечення запитів користувачів показує, що у відборі інформації зусилля потрібно концентрувати на найбільш необхідних, пріоритетних напрямках, тобто дотримуватися принципу пріоритетної концентрації зусиль на життєво важливих напрямках.

Методи формування інформаційних ресурсів для представників органів державної влади підпорядковуються головній меті, а саме: забезпечення їх необхідною інформацією для ефективного існування та розвитку. Найкраще це завдання виконує науково-теоретичний метод, за допомогою якого користувачі отримують інформацію, за рівнем узагальнення та аналізу вищу від простого опису фактів і процесів, вияву їх певних сторін чи ознак. Така інформація, створена на основі аналізу сукупності фактів і процесів, відображає закономірності явищ і дає користувачам змогу прогнозувати їх розвиток, розробляти форми необхідного реагування на цей розвиток. Інформаційне наповнення та організацію документального фонду ФПУ здійснює відділ організації та використання документального фонду (ВОВДФ), основною функцією якого є формування БД електронних ресурсів та газетних публікацій з проблематики інституту президентства, а також дослідження методик і технологій для формування та наукового опрацювання документального фонду.

Процес інформаційного виробництва ВОВДФ складається з кількох етапів:

- аналізу масивів інформації глобального інформаційного простору;
- відбору необхідних ресурсів в інтересах користувачів;
- пошуку, відбору, обробки та структурування інформації;
- створення інформаційних ресурсів для забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Відповідно до поставлених завдань у ВОВДФ було створено два електронні інформаційні ресурси – повнотекстові БД «Інститут президентства» та «Імідж президентів України у пресі», які розроблені в системі автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС64» [6] та представлені користувачам у читальному залі ФПУ.

З огляду на потреби ФПУ, під час створення БД були сформульовані такі завдання:

- зберігання повнотекстових публікацій в електронному вигляді;
- зберігання докладного опису публікацій (метаданих) відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечення доступу до метаданих через локальну мережу НБУВ у модулі «читач»;

– можливість здійснити за необхідності онлайн-публікацію (Інтернет) відповідної інформації з БД.

Робота зі створення та впровадження БД проводилася спільно з відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж (ВПТЗКМ) НБУВ. Програмно-технологічне забезпечення БД, зокрема вибір та раціональне пристосування програмного забезпечення до специфіки різних об'єктів інформації, побудова інформаційної системи відповідно до поставлених завдань, технічний супровід та впровадження, було виконане завідуючою ВПТЗКМ К. В. Лобузіню на основі матеріалів, наданих співробітниками ВОВДФ.

БД «Інститут президентства», яка створена у 2009 р., є зібранням повнотекстових матеріалів, опублікованих в іноземних наукових виданнях та розміщених на сайтах інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів, які висвітлюють досвід становлення та функціонування інституту президентства як в Україні, так і за рубежом, а також діяльність президентських бібліотек, фондів, архівів та аналогічних їм установ.

БД «Імідж президентів України у пресі» – це зібрання повнотекстових матеріалів, опублікованих на сторінках періодичних видань України, основна функція якого полягає в тому, щоб розкривати діяльність президентів України, висвітлювати суспільну думку з приводу інституту президентства, особи Президента України як глави держави та символів державної й президентської влади. БД створена у 2009 р. на основі інформаційно-аналітичної системи (ІАС) «Інформаційно-аналітичний огляд преси». ІАС була започаткована ще в 1993 р. у форматі програми *Abstrac* з метою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Вона складалася з декількох БД, які створювалися в результаті опрацювання й систематизації текстів публікацій на основі ключових цитат, на базі яких проводилися бібліометричні та аналітичні дослідження [8, 10].

Обидві БД формуються в результаті аналітико-синтетичного опрацювання інформації з актуальної соціально-політичної проблематики. Аналітико-синтетичне опрацювання документів – це процес опрацювання змісту документних потоків конкретної тематики, який включає бібліографічний опис, класифікацію, предметизацію, анотування, реферування, науковий переклад, складання оглядів. У результаті таких процесів скорочується кількість інформаційних матеріалів за рахунок застарілих, проводиться якісний відбір інформації, який включає тенденції розвитку науки та техніки, розробку нових гіпотез, практичних рекомендацій, висновків, прогнозів. Моніторинг сучасного інформаційного простору потребує поєднання моніторингу традиційних ЗМІ та інтернет-

ресурсів. Але тут необхідно, по-перше, чітко визначитися з колом видань, які мають бути охоплені процесом моніторингу, і, по-друге, сформулювати основні принципи та критерії відбору інформації [9, с. 22].

Джерельною базою формування інформаційних ресурсів донедавна слугували бібліотечні фонди на традиційних носіях, зокрема періодичні видання, та інтернет-ресурси. У процесі підготовки інформаційних продуктів ВОВДФ оцифровував інформацію з документів на паперових носіях, зокрема газет, і структурував її за певними темами. Останнім часом з метою підвищення оперативності та повноти аналізу інформаційних потоків, що породжує преса, до процесу моніторингу були залучені лише електронні ресурси. Проте як повноцінні інформаційні джерела залучаються лише окремі елементи всевітньої мережі – мережеві ЗМІ: інформаційно-аналітичні портали з визначеною періодичністю оновлення, електронні версії друкованих періодичних видань та самостійні газети й журнали, що існують лише в електронному вигляді.

Особливості представлення інформації на інтернет-сайтах пов'язані насамперед з багатоманітністю можливостей дизайну сторінок та відсутністю жорстких правил подавання інформації змусили ретельно розробити принципи та критерії відбору першоджерел та інформаційних матеріалів для аналітичного дослідження. При визначенні кола інтернет-видань для включення їх матеріалів у процес моніторингу найбільшу увагу було приділено повноті представлення інформації, наявності чітко визначеної періодичності оновлення інформації та її оперативності. Враховувалася також зручність пошуку та перегляду інформації на сайтах. Інтернет-ресурси досліджуються за певними критеріями: суспільна значущість, періодичність оновлення, якість оперативної аналітичної інформації, можливість пошукового апарату сайтів, робота архіву тощо.

Таким чином, основними критеріями відбору першоджерел є періодичність оновлення мережевих ЗМІ та якість підтримки електронного видання.

На сьогодні джерелами інформаційного забезпечення БД «Інститут президентства» є 85 іноземних наукових журналів, 113 офіційних сайтів президентів, урядів, монархів і державних діячів різних країн світу та декілька десятків інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів. Інформаційні джерела для БД «Імідж президентів України у пресі» – це електронні версії 29 центральних та 63 регіональних періодичних видань України. Проте варто зазначити, що висока динаміка змін в інтернет-середовищі викликає поточну оптимізацію

кола джерел для моніторингових досліджень, тому перелік джерел постійно доповнюється.

Для оптимізації роботи з пошуку необхідної інформації, а також обліку наукових і періодичних видань та інтернет-ресурсів створено «електронну картотеку» інформаційних джерел.

Під час пошуку, технічного опрацювання та структурування інформації враховуються такі критерії відбору матеріалів:

- жанрові особливості інформаційно-аналітичного продукту;
- необхідний рівень деталізації матеріалу;
- повнота представлення інформації.

Жанрові критерії відбору матеріалів враховують тематичне навантаження дослідження та специфічні вимоги технології моніторингу. Фактографічна інформація лише ускладнює роботу аналітиків, тому перевага надається аналітичній інформації та інформації, яка містить погляди авторів публікацій, широких верств населення, політичних та громадських діячів. Досліджуються зміни загальних настроїв, уподобань суспільства й преси та характер оцінки ними суспільно значущих процесів в Україні [9, с. 24].

Слід зазначити, що принципи, критерії відбору першоджерел та конкретних публікацій з мережевих ЗМІ для включення їх інформації до електронного інформаційного ресурсу не є жорсткими, вони змінюються під впливом конкретної мети дослідження та зміни характеру інформаційного простору. Оптимізація кола джерел, яка є безперервним процесом, спирається на досвід аналітиків і проводиться з метою підвищення якості та результативності моніторингових досліджень.

Запис у БД на певну публікацію створюється одразу після її появи в пресі, проте в подальшому він може коригуватися. Бібліографічний опис, як правило, здійснюється за самим виданням, *de visu*, або його електронною версією.

Архітектура БД у САБ «ІРБІС64» дає змогу втілити основні принципи й процедури моніторингу інформаційних потоків, які породжують вітчизняні та зарубіжні ЗМІ, та формувати інформаційно-аналітичні продукти на основі аналізу повних текстів газетних публікацій. При розробці та створенні БД у середовищі САБ «ІРБІС64» було збережено більшість можливостей ІАС «Інформаційно-аналітичний огляд преси» та розширено завдяки можливості посилань на повний текст та електронну адресу публікації в мережі Інтернет. Записи з БД ІАС за попередні роки в майбутньому планується конвертувати до БД у середовищі САБ «ІРБІС64».

Необхідно зазначити, що робота з оптимізації електронних інформаційних ресурсів ФПУ, зокрема вдосконалення структури спеціалізованих БД, їх наповнення та експлуатація в мережі НБУВ, триває. Адже сучасний рівень складності завдань, що вирішуються за допомогою інформаційних систем, постійно зростає. Тому цілком логічно, що подальше вдосконалення вже існуючих інформаційних ресурсів соціально-політичного характеру буде спрямоване на функціональне забезпечення різнобічних питань – від автоматизованого збору й інтерпретації інформації до керування, проектування, моделювання й прогнозування різноманітних суспільних процесів.

Список використаних джерел

1. Библиотека в меняющемся мире / интервью акад. А. С. Онищенко ; записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – 10–16 ноября.
2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с.
3. *Горовий В. М.* Сучасна інформаційна діяльність: бібліотечний аспект / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 26. – С. 12–20.
4. Положення про Фонд Президентів України : Указ Президента України від 11 жовт. 1996 р. № 936/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://192.168.2.2/law/96_fund.html. – Назва з екрана.
5. *Польовик С.* Специфіка документального фонду бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» / С. Польовик // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 11. – С. 28–32.
6. Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы. – М. : ГПНТБ России, 2008. – 259 с.
7. *Сорока М. Б.* Використання методу контент-аналізу при створенні автоматизованих інформаційних систем / М. Б. Сорока, Н. В. Танатар // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 318–322.
8. *Танатар Н.* Інформаційно-аналітичні системи за ключовими фрагментами публікацій як основа для створення електронної бібліотеки соціально-політичного спрямування / Н. Танатар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 190–200.
9. *Федорчук А.* Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ / А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 21–25.

10. Федорчук А. Г. Системи автоматизованої обробки ключових фрагментів публікації / А. Г. Федорчук // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 323–327.

11. Чепуренко Я. О. Система документопостачання бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» / Я. О. Чепуренко // Бібл. вісн. – 2003. – № 3. – С. 2–7.

12. Чепуренко Я. О. Фонд Президентів України як бібліотечно-архівна колекція / Я. О. Чепуренко // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 2–11.